

האם הסכם סייקס-פיקו היה הבסיס ליצירת מדינות במזרח התיכון?

גדעון ביגר

בעת האחרונה, ובעיקר לנוכח המתרחש מזה חמש שנים בסוריה ובעיראק, רוחשת העיתונות הפופולארית, ואתה העיתונות המדעית, דברים בקשר להסכם שנחתם בדיוק לפני מאה שנה, בחודש מרס 1916, בין נציג האימפריה הבריטית, סיר מרק סייקס, לבין הנציג הצרפתי, פרנסואה ז'ורז'־פיקו. תוספת מידע ל"ידוע" עד כה הוא ספרו של העיתונאי האנליסט הפוליטי, ג'יימס באר, שיצא לאור בשנת 2011 והופיע זה עתה בעברית, בעריכתו המדעית של פרופסור אלי פודה מהאוניברסיטה העברית.¹ לפי הדעה המושרשת בציבור, הסכם זה בין ממשלות בריטניה וצרפת הוא שיצר את המסגרות המדיניות הקיימות כיום במזרח התיכון – מסגרות שהמדינה האסלאמית (דאע"ש) מנסה להביא לחיסולן כיחידות נפרדות, ולהחזרתן למצב שבו לא היו קווי גבול שהפרידו ופוררו את העולם הערבי ואת המוסלמים של המזרח התיכון. ספרו של ג'יימס באר מחזק טענה זו ומנסה להראות כי הקו ששורטט בחול הוא, שלמעשה, הכניס את המזרח התיכון למאבקים בין צרפת לבריטניה על השליטה בשטח לאחר נפילת האימפריה העות'מאנית, ומכאן שורש הסכסוכים המתמשכים במזרח התיכון. יתר על כן, מכאן נובעת גם התפיסה כי מדינות המזרח התיכון, למעט אולי תורכיה וישראל, הן יצור מלאכותי ולא טבעי, שאיננו מסגרת של "מדינת לאום טבעית". האומנם כך? נראה שסקירה היסטורית המסתמכת על מסמכים מקוריים ומחקרים שנעשו בעבר, מחקרים שאינם מגמתיים-ספרותיים, כי אם כאלה המנסים לבחון את שאירע בשטח ללא דיעות מוקדמות, מעלה תמונה שונה במקצת.

רקע

ערב מלחמת העולם הראשונה שלטה האימפריה העות'מאנית על כל השטח המוגדר כיום כ"המזרח התיכון" (כולל ארץ-ישראל), להוציא את מצרים שנוהלה על ידי בריטניה משנת 1882 ופרס, שהייתה עצמאית. הצטרפותה של האימפריה העות'מאנית למלחמתה הגדולה (מלחמת העולם הראשונה) לצד מעצמות המרכז (גרמניה, אוסטריה-הונגריה ובלגריה) כנגד מדינות ה'הסכמה' (בריטניה, צרפת, רוסיה וסרביה ומאוחר יותר גם איטליה וארה"ב), מיקדה את הדיונים בעתיד המזרח-התיכון בין המעצמות האלו. ניצחון עות'מאני-גרמני היה משאיר את המצב על כנו, אך ניצחון

של מעצמות ה'הסכמה' אמור היה ליצור מזרח תיכון חדש. ערב המלחמה החזיקה בריטניה הגדולה במאחזים מדיניים במזרח התיכון: היא שלטה, למעשה, במצרים, בקפריסין ובעדן, וקיימה שורה של הסכמים עם שייח'ים ערביים לאורך המפרץ-הפרסי והים-הערבי. גם לצרפת היו אינטרסים דתיים, מסחריים ופוליטיים בחוף המזרחי של הים התיכון, ובעיקר בלבנון ובארץ-ישראל. כמו רוסיה ואיטליה, שאפה גם צרפת להשיג השפעה ושליטה במקומות הקדושים² וביקשה להבטיח את שליטתה בכל המרחב מהגבול המצרי — קו שנקבע בשנת 1906 בין האימפריה העות'מאנית לבין מצרים שבשליטת בריטניה³ — צפונה עד לחאלב שבסוריה ולמפרץ אלכסנדריה (איסקנדרון, היום בטורקיה) וכן באזור מוסול בצפון מסופוטמיה (היום בעיראק). לעומתה שאפה בריטניה לחזק את מעמדה במפרץ-הפרסי ולהרחיב את שליטתה עד לצפון מסופוטמיה, שם קיוותה למצוא נפט. במערב המזרח-התיכון הופנו מעייניה של בריטניה לארץ-ישראל וזאת עקב מהלכי המלחמה עצמה. ניסיונות התקפה של הצבא העות'מאני (בעידוד ובתכנון גרמני), על תעלת סואץ נכשלו אמנם מבחינה צבאית,⁴ אך הם הבהירו לבריטניה כי מדבר סיני אינו משמש עוד כחייץ בעידן של מלחמה מודרנית, הנעזרת במסילות ברזל ובתנועה מוטורית יבשתית ואף במטוסים. המחסום המדברי נחצה בנקל ולבריטניה הוברר כי כוח צבאי מודרני הממוקם בארץ-ישראל הוא איום תמידי על תעלת-סואץ, נתיב המים החיוני לאימפריה הבריטית. בריטניה שאפה אפוא להרחיב את כוחה ולשלוט בפועל בכל השטח שבין ארץ-ישראל במערב ומסופוטמיה במזרח. היא ביקשה להגיע לכך כדי לאפשר יצירת קשר יבשתי — מסילת ברזל, כבישים וצינורות נפט — בין המפרץ-הפרסי לבין הים-התיכון.⁵

לרוסיה הצארית לא היו כל שאיפות טריטוריאליות בארץ-ישראל והיא מיקדה שאיפות אלה בחלקים אחרים של האימפריה העות'מאנית — באזור איסטנבול, במצרי הבוספורוס והדרדנלים, ובחלקים במזרח אנטוליה ובאזור ארמניה. האיטלקים, שהשתלטו ערב מלחמת העולם על שטחים של האימפריה העות'מאנית בלוב ובאיי הדודקנו, בסמוך לחופה הדרום מערבי של אנטוליה, ביקשו לקבל אישור בין-לאומי לשליטתם בשטחים אלו. אלה גם אלה לא הסכימו שמעצמה אירופאית אחת תשלוט במקומות הקדושים בארץ-ישראל.⁶

השאיפות המנוגדות של מעצמות ה'הסכמה' יצרו את הבסיס לדיונים על חלוקתה האפשרית של האימפריה העות'מאנית, אם המלחמה תסתיים בהתמוטטותה. מיד עם פרוץ המלחמה תבעה צרפת לעצמה את סוריה, כולל את לבנון וארץ-ישראל, ורוסיה, בעלת בריתה הקרובה של צרפת, נטתה להסכים לדרישה זאת אולם היא נסוגה ממנה בשל חוסר הרצון לראות שליטה קתולית במקום שבו היו לכנסייה האורתודוקסית הרוסית אינטרסים

2 על היריבות הצרפתית-בריטית במזרח התיכון ראה גם Y. Nevakivi, *Britain, France and the Arab Middle East* 1914-1920, London 1969; וכן E. Monroe, *Britain's Moment in the Middle East, 1914-1956*, London 1963.

3 ג' ביגר, ארץ רבת גבולות, אוניברסיטת בן גוריון 2001, עמ' 24-44.

4 י' ואלך, המערכה הצבאית בארץ-ישראל במלחמת העולם הראשונה, בתוך: מ' ליסק (עורך), תולדות היישוב היהודי בארץ-ישראל מאז העלייה הראשונה — תקופת המנדט, חלק ראשון, ירושלים תשנ"ד, עמ' 97-138.

5 א' ויליאמס, בריטניה וצרפת במזרח התיכון ובצפון אפריקה, רמת גן 1972, עמ' 19.

6 H.R. Frieschwasser-Raanan, *The Frontier of a Nation*, London 1955 pp. 62-63

ונכסים רבים. בחודש מרס 1915 ביקשה הממשלה הצרפתית באופן רשמי מהממשלה הצארית להכיר בדרישה הצרפתית לשליטה עתידית בסוריה ובארץ-ישראל, אך הרוסים דחו את הדרישה לגבי שליטה צרפתית במקומות הקדושים בארץ-ישראל, ולשם כך גייסו את עזרתה של בריטניה. ממשלת בריטניה לא הייתה מוכנה לדון באופן רשמי בעתידם של שטחי האימפריה העות'מאנית, לפני שהאחרונה תובס, אך הקבינט הבריטי הקים באפריל 1915 ועדת מומחים בראשותו של מוריס דה-בונזן לדון באינטרסים הבריטיים בשטחי המזרח-התיכון.⁷ צרפת שהועמדה מול התנגדות רוסית והימנעות בריטית נסוגה מעט מעמדתה, ותבעה בנוסף לסוריה שליטה בחלקים מארץ ישראל תוך כדי בינאום של ירושלים ובית לחם. אולם הרוסים טענו כי המקומות הקדושים כוללים גם את נצרת, את הגליל ואת הכינרת, והם אינם מוכנים לשליטה קתולית במקומות אלו. בעוד צרפת ורוסיה דנות ביניהן בעתיד השליטה במקומות הקדושים, מצאה בריטניה את עצמה עומדת מול האיום הגרמני-עות'מאני על התעלה, ולכן דרשה שכל שטחה של ארץ-ישראל, בקו מחיפה לעקבה, יהיה שטח ניטרלי. ועדת דה-בונזן שפעלה באביב 1915 המליצה גם היא על הכרזתה של כל ארץ-ישראל (THE HOLY LAND) כאזור ניטרלי. כך עמדו הבריטים והרוסים מול התביעה הצרפתית לשליטה בארץ-ישראל.

הסכם סייקס-פיקו (ועוד שתי שותפות)

שאיפות מנוגדות אלה וכניסתם של תובעים נוספים לשטחי האימפריה העות'מאנית – התנועה הציונית מחד גיסא והערבים מאידך גיסא – הביאו לפתיחתם של דיונים רשמיים בין צרפת לבריטניה על עתיד המזרח-התיכון. דיונים אלה החלו באוקטובר 1915. את בריטניה ייצג סיר ארתור ניקולסון, ומאוחר יותר החליפו סיר מרק סייקס. גיימס באר מתאר בפירוט כיצד נכנס מרק סייקס לדיונים וכיצד כבש מקום מרכזי בהם. כן הוא מתאר בפרוטרוט את מייצג הצד הצרפתי, פרנסואה ז'ורז' פיקו. לאחר כחמישה חודשי דיון נחתם בחודש מרס 1916 הסכם אנגלי – צרפתי הידוע בשם "הסכם סייקס-פיקו"⁸ לחלוקתה של האימפריה העות'מאנית לאחר המלחמה.

בהתאם לתנאי ההסכם, אליו הצטרפו מאוחר יותר גם רוסיה ואיטליה, עמדה צרפת לקבל שליטה ישירה על מרבית חופו המזרחי של הים-התיכון, מראש הנקרה בדרום ועד אלקסנדריה בצפון. נוסף לכך היא הייתה אמורה לשלוט ישירות בדרומה של טורקיה האסיאתית באזור קיליקיה. השטח "הצרפתי" השתרע מהים-התיכון מזרחה עד לבקע הסורי-אפריקאי, מהעיר חאלב שבסוריה ועד לכינרת. האזור הצרפתי נצבע במפה המקורית שליוותה את ההסכם בצבע כחול. באזור ארץ-ישראל אמורה הייתה

7 על ועדת דה-בונזן ועל דיוניה ראו I. Friedman, *The Question of Palestine 1914-1920*, London 1973, pp. 19-23; דו"ח הוועדה במסמך "סודי" A220 D.I.C, מה-30 ביוני 1915 בתיק CAB 1/27 בארכיון הציבורי הבריטי PRO.

8 הסכם סייקס-פיקו נדון באריכות במקומות רבים, ואין כאן המקום לחזור במפורט על המגעים שליוו הסכם זה. גיימס באר מתייחס אחיו בפירוט, אך עיקרו של הדיון אצלו ביריבות בין הבריטים לצרפתים. ראו גם פרידמן (הערה 7 לעיל), עמ' 87-118 וכן מונרו ונבקיבי (הערה 2 לעיל).

צרפת לקבל לשליטתה המלאה את השטח מראש הנקרה ועד לכינרת, כולל את איזור הגליל העליון, עם העיר צפת, אגם החולה והחלק הצפוני של נהר הירדן. בנוסף לשטח זה אמורה הייתה צרפת לעזור בניהול מדינה ערבית עצמאית, שהייתה אמורה להשתרע מהבקע הסורי אפריקאי מזרחה ומנהר הירמוך צפונה, עד לרגלי הרי הזגורוס כולל איזור מוסול שבצפון מסופוטמיה. שטח זה, שכלל גם את הגולן, החורן והר הדרוזים, שיזכה לעצמאות בחסות צרפת, סומן במפה המקורית כשטח A.

בריטניה, שעיקר שאיפותיה היו במזרח באיזור המפרץ-הפרסי, הייתה אמורה לקבל שליטה מלאה על החלק הדרומי והמרכזי של עמק נהרות הפרת והחידקל, מהעיר בגדאד ודרומה על לחוף המפרץ-הפרסי. שטח זה נצבע במפה המקורית בצבע אדום. פרט לשטח זה אמורה הייתה בריטניה לשלוט גם במפרץ חיפה, בעמק זבולון ובערים חיפה ועכו. זאת לשם הקמת נמל מים עמוק שישימש בעתיד גם כטרמינל לצינור נפט ולמסילת ברזל שיגיעו מעמק הנהרות לים-התיכון. לא היה חיבור טריטוריאלי בין שני איזורים השליטה הבריטית, אך ביניהם הייתה אמורה לקום מדינה ערבית נוספת בחסות בריטית במרחב שכונה שטח B, אשר השתרע מקו 1906 במערב ועד למפרץ הפרסי, וכלל בתוכו את אזור הנגב ואת האזור שממזרח לשקע הערבה.

עם הצטרפות הרוסים והאיטלקים להסכם הוקצה לרוסיה שטח גדול במזרחה של אנטוליה, ואילו איטליה הייתה אמורה לקבל לשליטתה הרשמית את האיים שכבשה בים האגיאלי לפני המלחמה (איי הדודקנו). השאיפה להפיכתם של המקומות הקדושים לאזור ניטרלי הביאה גם ליצירת אזור שהיה אמור להיות מנוהל בשליטה משותפת, בריטית-צרפתית-רוסית-איטלקית בתוספת נציג של העולם הערבי מוסלמי. אזור זה, הנקרא בספרות בשם "השטח הבין-לאומי" ונצבע במפה בצבע חום הותווה במרכזה של ארץ-ישראל, וכלל את כל השטח התחום בקו העובר מראש הנקרה ועד לכינרת באזור טבחה. מהכינרת סומן הקו לאורך נהר הירדן דרומה עד לים המלח, בלי שהים עצמו נכלל בשטח החום, ומשם מערבה לחוף הים התיכון מדרום לעזה. מכלל האזור הזה הוצא, כזכור, השטח שהובטח לבריטניה במפרץ חיפה ובעמק זבולון (ראו מפה 1). חלוקתה של האימפריה העות'מאנית לפי הסכם סייקס-פיקו שורטטה גם על גבי מפות (וזאת בשוני מהצהרת בלפור או סיכום הדיונים עם ההאשמים נציגי הערבים במכתבי חוסיין — מקמהוזן). אולם אלו היו בקנה מידה קטן ביותר — 1:2,000,000, וזאת מכיוון שהדיון נעשה לגבי כלל שטחי המזרח-התיכון ולא לגבי ארץ-ישראל בנפרד. עובדה זו יצרה מאוחר יותר קשיים בזיהוי מיקומו המדויק של הקו, במפות בקנה מידה גדול יותר.⁹

מהנאמר לעיל נראה כי הסכם סייקס-פיקו הוא דוגמה לתהליך תיחום העולם בידי מעצמות אימפריאליות ללא התחשבות בתנאי השטח או ברצון התושבים המקומיים. חלוקות מעין אלה אפיינו את המדיניות הבין-לאומית במשך המאה התשע-עשרה ועד המלחמה, ואפשר אפוא לראות בהסכם זה את שיאו של התהליך האימפריאלי. עם זאת, אפשר לזהות בהסכם זה גם אלמנטים חדשים, ואולי אף את ניצניה של מדיניות חדשה.

9 גדעון ביגר, "סוגיות גיאוגרפיות ופוליטיות בתהליך קביעת גבול הצפון של ארץ-ישראל בתקופת המנדט", בתוך 'א' שמואלי ואחרים (עורכים) ארצות הגליל, חיפה 1983, עמודים 428-440.

בהסכם הוכרו לראשונה זכויותיהם של תושבי האזורים להיות עצמאיים. הרעיון של הקמת שתי מדינות ערביות עצמאיות, אמנם בחסות מעצמות אימפריאליות אך בהגדרה של מדינה עצמאית, היה בהחלט רעיון שלא הופיע קודם בשום חלוקת שטח שנקבעה על ידי המעצמות. היה ברעיון זה, אולי בלי שהתכוונו אליו מנסחיו ואולי בשל הכרת המערכת הבינלאומית המתהווה, קביעה חדשה שמכאן ואילך תמשיך להשפיע על המדיניות העולמית, קרי עיקרון ההגדרה העצמית, אמנם עדיין בחסות מעצמות העל אך בצורה חדשה. לדעת חוקרים רבים, וביניהם אף מחבר הספר "קו בחול", אין כאן אלא המשך מדיניות העבר, אך אין בכך להסביר מדוע חלקים מסויימים אמורים היו להיות בריטיים, צרפתיים, רוסיים ואיטלקיים, וחלקים אחרים אמורים היו להיות מדינות עצמאיות ערביות בחסות המעצמות.

עוד הועלה בהסכם זה לראשונה רעיון השליטה הבינלאומית המשותפת על מרחב שבו נמצאים מקומות קדושים בשל חשיבותם הדתית לעולם כולו. רעיון דומה התקיים ערב המלחמה בעיר טנג'יר שבמרוקו, אך שם היו הסיבות מסחריות-פוליטיות. רעיון השליטה הבינלאומית המשותפת הועלה לראשונה לגבי ארץ-ישראל והמשיך להתקיים, בצורה זו או אחרת, בתכניות מאוחרות לחלוקת ארץ-ישראל עצמה בתקופת השלטון הבריטי וערב הקמת מדינת ישראל. גם הרעיון המועלה בימינו ליצור "שטח בינלאומי" ב"אגן הקדוש" בירושלים הוא תוצר ישיר והמשך של רעיון שהועלה בהסכם סייקס-פיקו.

גויעתו של ההסכם

ההסכם בין בריטניה לצרפת שצמח בשל אילוצי המלחמה לא הניח את דעתם של החותמים, וכל צד ניסה למשוך את תנאי ההסכם לצדו. ההסכם היה סודי ולא פורסם ברבים, ורק הממשלות הנוגעות בדבר ידעו עליו. עם זאת, כבר בסוף שנת 1917 התערער מעמדו הרשמי. רוסייה הצארית שהייתה צד להסכם, עברה מהפכה עת הקומוניסטים השתלטו על המדינה. השלטון החדש גילה את ההסכם ופרסם אותו ברבים כדי להראות את עוולת הכוחות האימפריאליסטים, וברית-המועצות הודיעה על פרישתה מההסכם. צעד זה ביטל משפטית את תוקפו של ההסכם מאחר שאחד מחותמיו נסוג ממנו. בהמשך באותו הזמן כבש חיל המשלוח המצרי – הכוח הצבאי של האימפריה הבריטית בראשותו של הגנרל אלנבי – את המזרח-התיכון המערבי בעוד שחיל משלוח בריטי נוסף כבש את עמק הנהרות במזרח. עם סיום המלחמה עם האימפריה העות'מאנית, באוקטובר 1918, שלטה בריטניה על כל השטחים שיועדו לחלוקה, פרט לצפון מזרח אנטוליה שיועד לרוסים. זמן קצר לאחר סיום המסע הצבאי של הבריטים לאורך החוף המזרחי של הים-התיכון, חולק בפועל השטח שהיה בשליטתו של הגנרל אלנבי לשלוש יחידות משנה מנהליות שכונו "שטחי האויב הכבושים".¹⁰

10 אלנבי למשרד המלחמה, מברק A.W. 1808, 23 אוקטובר 1918, מסמך בתיק WO/101/718, בארכיון הציבורי הבריטי.

"השטח הכבוש הדרומי" כלל את המחוזות של ירושלים, שכס ועכו תחת פיקודו של הגנרל הבריטי מוני. "השטח הכבוש הצפוני" (שמאוחר יותר נקרא "המערבי") שכלל את המחוזות של בירות, לבנון, לטקיה, מפרץ אנטיוכיה ואלכסנדריה, הושם תחת פיקודו של הקולונל הצרפתי דה-פיאפ. השטח השלישי – "השטח הכבוש המזרחי" כלל את כול האזורי ממזרח לאזורים שהוזכרו לעיל, והושם תחת פיקודו של קצין ערבי, הגנרל עלי ריזה אל-ריקאבי. כך למעשה התבססה חלוקת השטח על פי קווי הסכם סייקס-פיקו, בהבדל אחד עיקרי והוא שהשטח שנועד להיות בינלאומי הושם תחת פיקודו של קצין בריטי. זו הייתה החריגה המשמעותית הראשונה מההסכם. מעבר לכך כניסתה של ארה"ב למלחמה לוותה בקביעת 14 הנקודות של הנשיא ווילסון כיעדי מלחמה של ארה"ב, ואחת הנקודות עסקה בעצמאותם של הערבים במזרח-התיכון.¹¹ בריטניה וצרפת שהסכימו לקבל את העקרונות האמריקאיים בעצם ויתרו בכך על הסכם סייקס-פיקו במתכונתו המקורית.

בוועידת השלום שנתכנסה בפריס בראשית ינואר 1919, עסקו בין השאר בשאלה של מילוי החלל הריק שהותירה אחריה האימפריה העות'מאנית המובסת. חבר הלאומים, גוף בין-לאומי שהוקם בוועידת השלום באפריל 1919, קבע כי יש לעמוד על עקרון ההגדרה העצמית. עם זאת קבע כי "לגבי אותם המושבות והשטחים, אשר כתוצאה מהמלחמה האחרונה חדלו לעמוד תחת ריבונותן של המדינות שמשלו בהם קודם לכן, והמיושבים עמים שעדיין אינם מסוגלים לעמוד ברשות עצמם כתנאים הקשים של העולם המודרני, יש לנהוג לפי העיקרון, כי טובתם והתפתחותם של העמים הנוגעים בדבר הם בבחינת פיקודן קדוש של התרבות האנושית."¹² חבר הלאומים גם קבע כי "האפוטרופסות על עמים אלה תופקד בידי אומות מתקדמות". שטחי האימפריה העות'מאנית, שלא היו מיושבים בתורכים, היו דוגמה לשטחים מעין אלה. באשר למזרח-התיכון נקבע כי "עדות מסוימות, שהיו שייכות לפנים לאימפריה התורכית, הגיעו לדרגת התפתחות שבה אפשר להכיר בקיומן כלאומים עצמאיים, ובלבד שיקבלו עזרה ועצה בהלכות השלטון מאת בעל המנדט, עד שיוכלו לעמוד ברשות עצמן". שטחים אלה כונו מעתה "שטחי מנדט". השאלות שעמדו אפוא על הפרק היו למי ינתן האיזור לניהול והיכן יעברו תחומיו של איזור זה. חבר הלאומים קבע כי "משאלותיהן של עדות אלו צריכות לשמש שיקול עיקרי בבחירת בעל המנדט." בריטניה וצרפת, מהשושבינות הראשיות לעיקרון זה היו המדינות המועדפות לניהול האיזור שכן היו אימפריות שהיה להן ניסיון רב בשליטה וניהול אזורים מעבר לים, והיו להם אינטרסים ברורים שנעשה במזרח התיכון. חבר הלאומים הכיר בזכותם של המרונים הנוצרים בלבנון, הערבים, הארמנים והכורדים בשטחי המזרח-התיכון להגדרה העצמית, ואליהם הוסיף את העם היהודי בשל הזכות ההיסטורית שלו, אף שלא ישב בשטח באותה העת. המרונים והיהודים קיבלו בשמחה את ההצעה לניהולם

11 על ארצות הברית ועל מעורבותה במזרח התיכון בתקופה הנדונה ראו ב-F.E. Manuel, *The Realities of America-Palestine Relations*, Washington DC 1949

12 סעיף 22 של אמנת חבר הלאומים. שם גם הציטוטים שבהמשך. התרגום העברי מתוך דב יוסף, השלטון הבריטי בארץ-ישראל, תל אביב 1948.

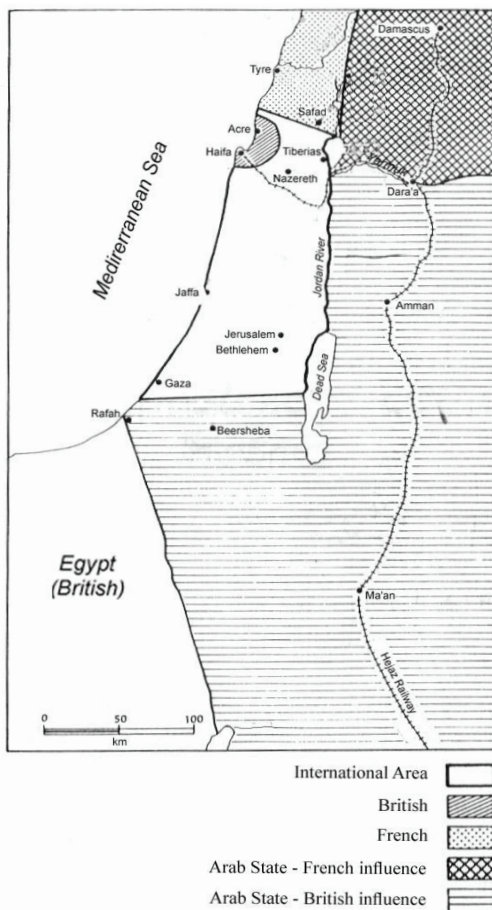
של הבריטים והצרפתים בעוד שאר עמי האיזור, ובמיוחד הערבים, הביעו רצונם בניהול של מעצמה מודרנית שאין לה אינטרסים להחזיק במזרח-התיכון, קרי, באותה העת, ארצות-הברית.¹³ בסופו של דבר לא התערבה ארצות-הברית בפועל כנעשה במזרח-התיכון הן משום חוסר רצונה להיות מעורבת באיזור ומדיניות הבדלנות שאימצה, הן בשל אי הצטרפותה רשמית לחבר הלאומים, והן בשל האינטרסים של צרפת ובריטניה שהיו חזקים מעבר לכל יריבות מקומית. לאחר משא ומתן ארוך הוחלט ב-24 לאפריל 1920 בוועידת סן-רמו, כי בריטניה תקבל מנדט לנהל את פלשתינה ומסופוטמיה וצרפת תקבל לניהולה את סוריה ולבנון.

בהחלטה רשמית זו נקבע סופית כי הסכם סייקס-פיקו בטל מהעולם, אף כי חלקים ממנו השפיעו על המשך המהלכים ההיסטוריים. בריטניה וצרפת היו אמורות להחליט ביניהן היכן יעבור קו החלוקה בין השטחים המצויים בניהולן, וכול אחת מהן הייתה ריבונית לקבוע קווי תיחום פנימיים בשטח שבניהולה. צרפת הייתה אמורה לקבוע היכן היא לבנון והיכן סוריה, ואילו בריטניה הייתה אמורה לחלק בין פלשתינה-ארץ-ישראל לבין מסופוטמיה-עיראק. החלטת סן-רמו ולא הסכם סייקס-פיקו, היא אפוא אשר נתנה בידי בריטניה וצרפת את הכוח לקבוע לפי רצונן ולפי יכולתן את עתידו הפוליטי של המזרח-התיכון, ובתוך כך לקבוע את החלוקה הטריטוריאלית ואת תיחומי הגבולות במפה החדשה של האיזור.

המפה החדשה שנוצרה שימרה מעט מאד מקווי התיחום המקוריים של הסכם סייקס-פיקו. ארץ-ישראל הפכה לשטח מנדט בריטי ולא שטח בינלאומי בקווי גבול שונים לחלוטין, פרט לקו כינרת-ים המלח; גבולה של לבנון איננו דומה לגבול השטח הצרפתי שבהסכם סייקס-פיקו; עבר-הירדן נוצרה כשטח חדש לחלוטין שלא הופיע כלל בהסכם הקודם (ואף לא בהחלטת סן-רמו) ותיחומי המנדט הבריטי בעיראק השתרעו הרבה צפונה מקו סייקס-פיקו וכללו את איזור מוסול. רק הקו היוצא מנקודה מדרום להר הדרוזים שבסוריה ועד לעיר דיר א-זור על נהר הפרת, נותר על כנו ממפת ההסכם המקורי, וגם הוא שונה בחלקו בתקופה מאוחרת יותר.

נראה אפוא כי הסכם סייקס-פיקו שרבים דשים בו עבר מהעולם זמן קצר לאחר שהושג ומעולם לא הגיע לכלל ביצוע. עם זאת, מכיוון שההסכם נעשה מוכר לעולם החל משנת 1917, וכך נכנס לספרי ההיסטוריה, בלי שהכותבים ניסו להתעמק בסיבותיו, מטרתו ותוצאותיו, הוא נשאר חקוק בזיכרונם של מדינאים, תלמידים ופוליטיקאים מכול הצדדים, בלי שיש לכך בסיס גיאוגרפי או היסטורי של ממש.

13 Manuel הערה 11 לעיל, עמוד 228 ועמודים 240-252. החלטת הקונגרס הסורי הכללי בדמשק ב-2 ליוני 1919 במסמכי מחלקת המדינה של ארצות הברית: Paris Peace Conference 1919, vol. XIII, pp. 780-781.

מפת החלוקה לאזורי שליטה לפי הסכם סייקס-פיקו (מאי 1916)